

בארכיון מורשת

"יהודים ואנטישמיות במהפכת 1956 בהונגריה"

„[בעיניהם] היה המשכיל היהודי הקומור ניסט תמיד חשור, והוא הקנא והנאמן ביותר, לעומת הגוי המשכיל והקומוניסט, שתמיד היה מאמין".

על טיעונים:

„מפקח הקבוצה במשטרת המדינית, שמר תפקידה היה להחל את הציונים, היה לשעבר חניך בבית-הmadrasה שפט אותו ב-1957 היה לא רק יהודי אלא גם ציוני לשעבר".

פקד במשרד החוץ לשעבר, שמ��פידיו היה גם קיבל פקידים לעבודה:

„ראקושי טילפן אליו — וזה היה בתחילת 1948 לא קיבל יהודים במדינת האפשט".

ערות על האויראה ברוחם ובמקומות ה- עבונקה מוסרתו עובדת סוציאלית:

„בימי המהפכה רأיתי על קיר מתנת-הרכבת המערבית את הכרוז: איציק, לא נוביל

אותך עוד לאושוויזן!".

„חברי לעבודה, גוי, יעצ לי להסתלק מן

העיר — אם הוא מhabני ומוקרני — כי אם המהפכה תנצץ ישפהך שם היהודי בגל

ראקושי; ואגב הוא מדים עריפת ראשם".

כל העדויות נכתבו בהונגרית.

23 עדויות, שנגיבו על ידי צבי ארzo (דביר) בשנים 1970—1972. הן נכתבו בתשובה על שאלון מפורט. העדים שיכים לשני סוגים: אשימים מקרוב מהוולי המהפכה וואשיה (מן הצבא, המשטרה, הממשלה, סופרים ועיתונאים — מחד, ומידך — פשוטים, פקידים ועובדים). פרט לאחר, כולם ממווצא יהודי. כולם עזבו את הונגריה ונפוצים באירופה ובאמריקה, ובחלוקם הגדל גם בישראל. העדויות מכילות עובדות, שמות ונתונים ממוקור ראשון על מקומות של יהודים במהלך המהפכה, לפניה ואחריה; תיאור התרחשויות והערכות אישיות עליהם; הרבה חומר על קומוניסטים ממוצא יהודי בעמדות מרכזיות ועל יחס עמיתיהם הגויים אליהם, על יחסם אליהם לפני המהפכה, בתוכה ואחריה. על אופי המנהיגות הקומוניסטית היהודית מעתם של סופרים אחדים: „התחוו כהונגראים יותר מהונגרארים מלידה, חיקו את הדז'נטרי, יצאו לצד, ליהgo בהונגראים, יצרו פולחן אטרורטי במידיניות התרבות. מכאן גם ה„אנטישמיות המודגשת שלהם: ככל-האפשר פחות יהודים בעמדות-יראהו".

ה-15 באוקטובר 1944 בהונגריה: הניסיון ל�וש מהרברית עם גרמניה

ומחדלים של אישים אלה ועל הניגדים ביניהם בכל הנוגע ליחס אל הגרמנים ואל בעלות-הברית.

באוסף, המכיל 14 מיטמכים על יותר מ- 100 עמודים כתובים במכונה (פוטוטאטים), יש מעט מאוד על היהודים באותה התקופה. אך אין ספק, שה汇报 התואמים הכלליים בהונגריה באותה שנה, שאפשרו את השמדת רוב היהודי הונגריה, מוסיק האוסף מידע רב ממקור ראשון.

החוור נמסר לארכיון על ידי צבי ארzo (דביר), אשר הסתייע בו בעבודת הערכה של זכרונות אמרושMAL שטרן, יושב-ראש היודנרט בבודפשט.

כל המידעים כתובים הונגרית.

אוסף מחקרים-מכתבים של בלה אגטלי (Béla Aggteleki), לשעבר מפקד הכוחות ההונגראים בבודפשט בעת הפיכת „צלבי החץ".

הדריפה לחירותו ניתנה להג"ל עליידי ספרו של פרופ' מקארטני, „ה-15 באוקטובר — תולדות הונגריה המודרנית". בספר זה מאשים מקארטני מפקדים צבאיים וראשי שלטון הונגראים במוחדים, שגרמו להשתלטות הנאצים הקיצוניים. על מנת להזים האשמות אלו חקר וגבוח עדויות על מה שהתרחש ב-1944 בחזיותם, במגעים הבינלאומיים, ביחסים בקרב אנשי השלטונו והצאב הונגרארים ובין הגרמנים להונגרארים. במיסמכים מתגלים פרטים רבים על מעשים

„געתא אין לייצמאנשטייט (לאדון)"

א) השגות על הנושא „מהו עסקן ציבור ומהן התוכנות הדורשות לו בגיטו?“ ויש כאן הערכה על העסוקנים:

„רבים מאד מההמוניירים באלבום עשו רבות למען תושבי הגיטו... אך אחדים ניצלו מעמדם לטובתם הם, והגיטו סבל מכך.“

בסוף הוא מעריך:

„לא זה הזמן להיכנס לפרטים בנושא זה... אולי תהיה פעם הגדנות לספר על כן.“

ב) המחבר מוסר מספרים ונונאים על מפעלי החירות, על המועסקים ועל מנהלייהם, על היחסים ביניהם. אחר שדן בחשיבות המפעלים האלה לגיטו, הוא מגדיש את עיכם של בתיה המלאכה למלאת-מחשבת המיעזרים מפסולת נטול-עדך מוצרים על רמה אמנו-תית גבואה והנכרים بعد לחם בסכום של מיליון-ים. כן מזכיר הוא את ענף הספרות, בו עובדים זקנים ואמהות לילדיים, אשר בשום עבודה אחרת לא יכולים לעבוד.

שתי הרשימות נכתבו באוגוסט 1943 וחותמו בכתב ידו של המחבר. דיקונו של העורך מובא אחריו באלבום, ומתחתיו כתוב: „שעפער און ליטער פון דיואנגערעס“. האלבום נמצא בעזובונו של ישראל ברוריי זיל.

זו הכותרת של אלבום דיווקנות של עסקניז ציבור בגיטו. על עמוד השער כתוב עוד: „1940—תש"א — 1943—תש"ד. אויסגעפרט אין טעפינ-אמ-באך 10.“

באלבום 72 פרוטטים, על כל אחד רשות השם ותפקידו. את הצירום מקודמות שתי רשימות של העורך, יהושע גלוקמן און. שתיהן כתובות יידיש, בכתב יד של סופר-סת"ם, מעשה-ידייו של שמואל רייך. את הצירום ציר פאול אשערמן און, יוצאי-פראג. כל זה על דפים עשויים קלף, עטוף עטיפה קשה מעור ומהודק בשני ווי וחושת. בצד הפנימי של העטיפה רקומות המילים „תש"ג — געתא“ ומאידך צהוב, כדוגמת הטלאי.

בקדמה כתוב העורך, שאלבום זה שני מסוגו, ואחד מהרבה החפצים שעשה מאז קום הגיטו. הוא מספר, שהקדיש את כל זמנו הפנוי לעבודות אלו. אחד הגורמים להתמסרותו ליירה זו הוא מבשך כך: „אני חשוב על העתיד. איני חושב שאין עשה בוה משהו גודל, אבל בטוחני שידירה ליה פעם ערך היסטורי.“

הרשימה השנייה של המחבר היא בשם „געולשאטליך טהווער אין לייצמאנשטייט געתא (לאדון)“. היא מושתרעת על 9 עמודים ומחולקת לשני חלקים: